

контекстом. Явищами, які тісно пов'язані із значенням слова, які ми навіть можемо назвати його особливостями є двозначність, невизначеність та полісемія. Останні хоч спільні у своєму корені виникнення мають, як було зазначено, суттєві відмінності. Тож говорячи про значення слова, ми говоримо про певну єдність явищ, які виявляють себе через нього. Отже, тематика цієї розвідки є досить актуальною для досліджень у галузі лексичної семантики, адже, досліджуючи функціонування слова та особливості його значення, ми звертаємося до природи та структури останнього.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слова// Вопросы языкознания. – 1953. – №5 – С. 35-42.
2. Виноградов В.В. О формах слова. «Известия АН СССР, ОЛЯ»; т. III, вып. I, 1944. – С.42-43.
3. Левицкий В.В. Статистическое изучение лексической семантики, Черновцы – ЧГУ, 1989. – 156 с.
4. Уфимцева А.А. Слово в лексико-семантической системе языка – М., 1986. – С. 87-92.
5. Evans V. The Meaning of Time: Polysemy, the lexicon and conceptual structure// Journal of Linguistics. – Oxford, 2004. – P. 1-39.
6. Ulmann S. Words and Their Use. – London, 1951. – P. 32-33.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Анна Бабка – здобувач кафедри німецької мови Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка.

Наукові інтереси – лексична семантика англійської мови.

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ АНТРОПОНІМІВ У КАЗКОВОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі творів Дж. К. Роулінг про Гаррі Поттера)

Тетяна БАРСУК (Суми, Україна)

Стаття присвячена дослідженню функціонування власних імен у казковому дискурсі. У даній роботі було розглянуто та проаналізовано основні проблеми функціонального навантаження антропонімів у художньому просторі. Осмислення реалізації власних імен у казковому дискурсі дає змогу глибше усвідомити характеристику персонажа, а також специфіку тексту.

The article is devoted to the investigation of functioning of proper names in fairy-tale discourse. In the article the main problems of functional load of proper names in the fiction field have been examined and analyzed. Comprehending of proper names realization in fairy-tale discourse gives the opportunity to understand the characteristic of a personage and specificity of a text in the best way.

Метою статті є дослідження онтології ономастичного простору (об'єкт дослідження), функціонування антропонімів на матеріалі дитячих оповідань Дж. К. Роулінг про Гаррі Поттера, їх лінгво-когнітивні аспекти (предмет дослідження).

В художньому дискурсі традиційним є використання «характеристичних» імен. Останнім часом лінгвісти указують на особливе місце онімів у художньому дискурсі (Бережна [1: 142-148], [2: 62-67], Бока [3: 15-18], Нефьодова [9: 17-18] та інші); автор валідно використовує ім'я з огляду на асоціативні зв'язки, що розкриваються в мегатексті. Точка зору фахівців на функціонування значущих імен власних у творчості Дж. К. Роулінг гетерогенна, що зумовлює актуальність теми. Так, наприклад, О.Д. Петренко вважає, що у творі Дж. Роулінг про Гаррі Поттера їх (примовистих назв) мало [11: 23-24], а О.А. Гребенюк вважає, що 90% імен власних у книгах Дж. К. Роулінг – значеннєві [6: 115-116].

Проблеми ономастики вивчаються на багатому фактичному матеріалі. У художньому тексті слова співвіднесені з реальною і зображуваною дійсністю, із сучасною літературною мовою і мовою художнього твору. Таким чином, читач відтворює асоціативні зв'язки слова, що у сприяє функціонально-семантичному розумінню переосмислення імені. Все це допомагає зрозуміти авторський задум твору. З огляду на це власні імена є релевантним компонентом у парадигмі засобів художньої виразності у казковому просторі.

Адресант при виборі власних імен звертає особливу увагу на їх фонеміку, морфеміку та експресивний потенціал. Підбираючи імена казкарі орієнтуються на реальний іменник, загальноприйняту формулу, за допомогою якої можна передати інформацію про соціальний, національний, віковий статус названого персонажа. Селекція антропонімів залежить від соціальної та естетичної позиції автора художнього тексту, його загального рівня культури і від середовища, в якому живе персонаж [1: 143-144].

Засоби номінації та образи, які покладені в основу імені, є етнічно обумовленими, в образності імен наявними є типовість та антропологічні універсалиї. Імена та прізвиська пов'язані з реаліями, традиціями, релігією [12: 15-22]. Екстралінгвальні фактори суттєво впливають на якісний склад імен та їх національно-культурний статус [5: 148-149]. Власні імена як номінації слугують ідентифікації, характеризації певної реалії, сприяють акумуляції знань [8: 430-431]. Зазначені одиниці виконують називну функцію і функцію репрезентації фрагментів світу, його концептуалізації. Когнітивне наповнення власних імен в англomовному казковому дискурсі проявляється в інформації, яку вони репрезентують, в структурі та семантичному бутті, що дозволяє читачеві пізнавати світ у процесі декодування власних імен [3: 15-16].

Образно – смисловий потенціал, закладений у власній назві, зазнає перевтілення в текстових структурах і є важливим чинником розгортання стилістичних фігур і тропів. Як відомо, у лексичній системі художнього твору власні назви несуть певне стилістичне навантаження. Поза текстом їхня основна функція – номінація особи. Будучи стилістично нейтральними у мові, у художньому дискурсі власні імена є інформаційно насиченими засобами.

Звернувшись до етимології власних назв, можна встановити тісні зв'язки між персонажами та їхніми вчинками. Динаміку образного функціонування імені в текстовій структурі тексту визначає авторське бачення персонажа у стосунках з іншими героями, з огляду на характер вчинків героя за тих чи інших обставин [10: 136-137].

Літературні антропоніми, що існують у художньому дискурсі, багаточисельні і різноманітні. Реальний, існуючий світ знаходить своє відображення в антропонімах, які утворені за існуючими у мові морфологічними, словотворчими, лексичними і семантичними моделями.

Чисельною є група прізвищ і прізвиськ. Уособлюються імена головних дієвих осіб, героїв, значимих для оповідання, що мають декілька варіацій. Наприклад: *Dark Lord – He Who Must Not Be Named – Tom Marvolo Riddle – You-Know-Who – Lord Voldemort; Granger Hermione – Mudblood – Muggle-born – Hermione – Granger; Potter Harry – “Underage Wizard” – Scarhead – Potter – Harry; Ronnie – Ronniekins – Weasley Ron – Weasley Ronald – Ron – Weasley*. Вони утворюють ядро антропонімічного простору.

Головним героям властиві паралельні імена. Якщо у випадку *He-Who-Must-Not-Be-Named* і *You-Know-Who* можна розглядати розвиток і реалізацію одного й того ж самого вектору, зумовленого контекстом твору (*Той-Кого-Не-Можна-Називати* і *Відомо-Хто*), і розглядати такі імена як семантичні варіанти антропоніма, то у випадку *Pettigrew Peter – Wormtail, Potter James – Prongs, Black Sirius – Padfoot*, отримані за різних обставин і на різних підставах імена слід вважати паралельними [1: 144-145].

Вступаючи в різноманітні синтагматичні та парадигматичні контакти, імена забезпечують актуальність тексту, відтворюють складну ієрархію відношень об'єктів дійсності, орієнтують читача в просторі й часі. Образність, створена шляхом залучення стилістичних можливостей онімії, використовується для привернення уваги до носія імені, події, факту, для формування належного художнього рівня тексту, його виразності, соціальної загостреності, милозвучності, а також висловлення ставлення до референта, його оцінки. Актуалізація соціального компонента значення оніма, оцінка носія імені здійснюється, зокрема, шляхом етимологізації, паронімічної (омонімічної) атракції, реалізації звукового потенціалу імен. Ці засоби слугують основою для творення різних стилістичних прийомів, тропів та синтаксичних фігур.

Асиметрія, багатоплановість семантики імені виявляється у його тропеїчному вживанні. Будь-який троп, у якому задіяно власну назву, пов'язаний з явищем деонімізації – втратою ознак оніма і зближенням його із загальною назвою, або трансонімізацією – перенесенням імені з одного денотата на інший. Деонімізація може бути метафорична, метонімічна, паронімічна, символічна та умовна. Її спосіб визначається характером відношень між мотивувальним іменем та похідним утворенням [7: 19-20].

У художньому дискурсі ім'я персонажа виконує роль маркера його психологічної, ідеологічної відокремленості, окремої життєвої позиції, певного місця в соціальній

обстановці. Якщо той чи інший літературний персонаж відображено у письменника влучно, то в уявленні читача образ героя та його риси будуть пов'язані з іменем героя.

Автор обирає ім'я героя, виходячи із задуму твору, враховуючи потенціал і статус персонажа [13].

Промовляючі імена персонажів грають вельми важливу роль, є сюжетоутворюючим чинником. Тип номінації детермінується типом персонажа-носія. У номінаціях головних персонажів поряд з іншими використовуються фонетичні стилістичні засоби, що сприяє не лише осмисленню образу, але також виділенню і запам'ятовуванню його імені [9: 17-18].

Так, наприклад, вчителька польотів на мітлах в школі Гаррі Поттера має прізвище *Hoosh*. В англійській мові слово *hoosh* означає «спиртний напій, самогон», є у нього й інше значення – «хух!», тому загалом таке прізвище в читача викликає асоціацію з чимось ризикованим, забороненим, відчайдушним, а водночас вправним, активним і рухливим. Таке прізвище надзвичайно підходить викладачці польотів [2: 64-65].

Номінації персонажів, зокрема власні імена головних дійових осіб, переважно мають характеризуюче значення, що набувається на фонетичному, морфологічному і лексичному рівнях. Номінації, котрі набувають це значення на морфологічному рівні, зазвичай акцентують національність персонажа та його зовнішні / внутрішні якості, що також релевантно для складних образів головних персонажів [9: 17-18].

Наприклад, зустрічаємо імена, що були утворені за допомогою морфологічних операцій: *Pince* (від *pince-nez* – «пенсне»), прізвище бібліотечарки в магичній школі; імена, що отримані складанням основ: *Wormtail* (від *Worm* – «черв'як» і *tail* – «хвіст»), прізвисько персонажа, що звик плазувати перед сильними світу чарівників і слідувати скрізь за ними; імена, що викликають фонетичні асоціації: *Slytherin* (схоже на *slithering* – «той, що повзе»), прізвище засновника одного з гуртожитків чарівної школи, що вмів розмовляти зі зміями і обрав змію в якості символу гуртожитку [1: 147-148].

В семантичній структурі фентезійного тексту власні імена становлять особливу цікавість; вони слугують своєрідним «ключем» у розкритті художнього задуму автора, нерідко вони виконують роль своєрідних, лаконічних характеристик [4: 216-217]. При номінації головних персонажів казки реалізуються основні функції власного імені в художньому тексті: ідентифікації і виділення його носія з ряду інших персонажів. Характеризуючі номінації персонажів казки є засобом відображення процесів еволюції структури та семантики успадкованої персонажної підсистеми чарівної казки як компонента жанрово-стильової домінанти казкового тексту на рівні лінгвостилістичної організації [9: 17-18].

Антропонімічний простір оповідань також багатомірний: основу його складає реальний антропонімікон, утворений за моделями, відомими в мові, зокрема, в дитячому мовленні. Та за цією реальністю стоїть й інший антропонімічний світ, що відкривається уважному читачеві. В цьому й полягає специфіка антропонімікона Роулінг, що дозволяє одночасно відобразити і реальний, існуючий світ, і фантастичний, вигаданий [1: 147-149]. У творі чітко простежується поліфункціональність власних імен, сила і глибина художнього узагальнення, розкриваються естетичні можливості слова [10: 138-139].

Аналізуючи в загальному плані творчість письменниці, необхідно відзначити, що її твори направлені на виховання підростаючого покоління, формування духовних і моральних цінностей, максимально наближені до життя сучасної дитини, її духовного світу. Письменниця створила цілий світ, в якому світ, звичайний для кожної сучасної дитини тісно пов'язаний зі світом магичним. Ця ідея має свою специфіку: діти, живучи в цьому світі, роблять його існування реальним як в часі, так і в просторі. Творчість Дж. К. Роулінг займає важливе місце в сучасній дитячій літературі. Світ власних імен письменниці, фантастично багатий, різноплановий, повний несподіванок для читача і вченого, препарує коло перспективних проблем для дослідження різномовних дискурсів [1: 147-149].

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бережна М. В. Антропонімія дитячої літератури жанру фентезі. // Запорізький нац. ун-т. Нова філологія. Збірник наукових праць. Запоріжжя: – ЗНУ, 2007. - №27. – С. 142-148.
2. Бережна М. В. Тринадцять етапів перекладу власних імен та назв. // Вісник СумДУ. Серія Філологія, №1'2007. Том 2. – С. 62-67.

3. Бока О. В. Когнітивно-прагматична спрямованість власних імен в англомовному казковому дискурсі. // Вісник СумДУ. Серія Філологія, №1'2007. Том 2. – С. 15-18с.
4. Влахов С., Флорин С. Непереваемое в переводе. – М.: Международные отношения, 1980. – 340 с.
5. Вуколова В. Особливості перекладу російських експресивних антропонімів засобами англійської мови // Філологічні студії № 1 (25). Науковий часопис. – 2004. – С. 146-151.
6. Гребенюк О.А. Переводимость имен собственных // Университетское переводоведение. – 2003. – С. 112-122.
7. Ільченко В.І. Експресія власних назв як засіб публіцистики: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.08 / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2003. – 20 с.
8. Кубрякова Е.С. Язык и знание. – Москва: Языки славянской культуры. – 2004. – 556 с.
9. Нефьодова О.Д. Особливості лінгвостилістичної організації тексту британської літературної казки 2001 года: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Харків. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2001. – 18 с.
10. Огнева О. М. Антропоніми в романі Володимира Дрозда «Злий дух. Із житієм». // Научный журнал: Культура народов Причерноморья. – Симферополь, 2008. № 142. – Т. 2. – С. 136-139.
11. Петренко О. Д. Ономастика дитячих творів Роалда Дала: дис. канд. філол. наук: 10.02.04. – Одеса, 2006. – С. 22-25.
12. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. – М.: Наука, 1973. – 366 с.
13. http://www.rusnauka.com/8_NPE_2007/Philologia

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Барсук – пошукач кафедри перекладу Сумського державного університету.
Наукові інтереси: семантика, ономастика.

МОВНІ ІНДИКАТОРИ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ ВВІЧЛИВОСТІ

Алла БЕЗНОСА (Полтава, Україна)

У статті виокремлено та описано мовні індикатори (модальні слова і частки) вираження модальності ввічливості в українській мові.

In article is chosen and described language indicators (the modal words and particles) of the expression to modality to politeness in Ukrainian language.

Дослідження категорії модальності є актуальним, не дивлячись на чималий досвід у розгляді цього питання як у вітчизняній, так і в зарубіжній лінгвістиці. Поняття модальності розглядаємо „як граматично, лексично, інтонаційно виражене відношення мовця до повідомлюваного чи повідомлюваного до дійсності” [12]. Великий внесок у вивчення та аналіз теорії модальності і способів її реалізації в мові та мовленні зробили В.Г.Адмоні, Ш.Баллі, О.В.Бондарко, В.В.Виноградов, Г.О.Золотова, В.М.Ткачук, В.Д.Шинкарук [2; 3; 5; 6; 8; 13; 16] та інші. Залежно від того, що піддається оцінці – позамова дійсність чи саме висловлювання – учені виділяють, відповідно два типи модальності: об’єктивну і суб’єктивну. В.Д.Шинкарук вважає, що модальність як категорія модусу, подібно до інших його категорій (персуазивності, оцінності, авторизації), „безпосередньо пов’язана з використанням речення в мовленнєвому акті. Вона прямо залежить від інтенції мовця, тому що значення, які становлять модус речення, є в основному інтенційно-комунікативними. Ці значення накладаються на власне значення, модифікують його і забезпечують актуальне прив’язання речення до референтної ситуації та введення його до тексту” [16: 20-21]. Мовознавець протиставляє три рівні речення – формальний, семантичний та комунікативний – розмежовує модус і комунікативний аспект та вважає, що суб’єктивність модусу і комунікативного аспекту різна. У модусі виявляється суб’єктивність „в інтересах мовця”, а в комунікативному аспекті – „суб’єктивність в інтересах слухача” [16: 23].

Суб’єктивна модальність властива будь-якому висловлюванню, яке функціонує в межах координат „адресант – адресат”, оскільки мовець у той чи інший спосіб виявляє своє ставлення до повідомлюваного. Більше того вона є однією з категорій, які формують висловлювання. Функціонально-семантична категорія, яка утворює функціонально-семантичне поле, за В.М.Ткачуком, є суб’єктивна модальність. Найкраще семантичну доміную функціонально-семантичного поля модальності окреслює слово „оцінка”, тобто підкреслюється гіпотетичність чи ірреальність, необхідність чи можливість та інше, указуючи на специфічне існування певного конструкту свідомості [14: 48]. Семантичний обсяг суб’єктивної модальності ширший семантичного обсягу об’єктивної модальності. Значення суб’єктивної модальності продукують модальні слова та частки, які становлять її ядро. Вони не змінюють основного модального значення висловлювання, а надають йому особливого забарвлення. За допомогою модальних слів і часток мовець оцінює своє висловлювання з погляду його відношення до об’єктивної дійсності.